

UNIWERSYTET WARMIŃSKO-MAZURSKI W OLSZTYNIE

WYDZIAŁ NAUK EKONOMICZNYCH

Mechanizmy funkcjonowania strefy euro

Karolina Monika Józefowicz

**Polski sektor rolno-spożywczy w warunkach
Wspólnej Polityki Rolnej**

Praca końcowa wykonana pod kierunkiem
dr. Tomasza Wierzejskiego

Olsztyn 2015

Spis treści	str.
Streszczenie.....	3
Wstęp.....	4
1. Założenia metodyczne.....	6
1.1. Cel i zakres pracy.....	6
1.2. Metodyka badań.....	6
2. Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej.....	7
2.1. Instrumenty WPR.....	7
2.2. Finansowanie WPR.....	8
2.3. Ewolucja Wspólnej Polityki Rolnej.....	10
3. Sektor rolno-spożywczy.....	12
3.1. Charakterystyka sektora.....	12
3.2. Wartość i struktura sprzedaży.....	14
3.3. Handel zagraniczny i BIZ w sektorze.....	17
3.4. Wymiana handlowa a wahania kursu walutowego.....	22
Podsumowanie i wnioski.....	24
Piśmiennictwo.....	26
Spis tabel.....	28
Spis rysunków.....	28

Streszczenie

Wdrożenie instrumentów należących do wspólnej polityki rolnej, polityki handlowej, a także przemysłowej, związane z wejściem Polski do UE, umożliwiło sektorowi rolno-spożywczemu i obszarom wiejskim nową jakość gospodarczą i społeczną. Stosowane do tej pory w Polsce instrumenty wsparcia w rolnictwie dostosowano od 2004 r. do zasad funkcjonowania na jednolitym rynku.

W pracy podjęto się próby wyznaczenia pozycji międzynarodowej sektora rolno-spożywczego oraz określenia wpływu wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej na zmiany zachodzące zarówno w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi, jak i w jego strukturze geograficznej i towarowej począwszy od 2004 r., przy jednoczesnym odniesieniu do sytuacji panującej w Polsce. Analiza danych pozwoliła ustalić główne kierunki w handlu międzynarodowym produktami rolno-spożywczymi oraz znaczenie polskiego sektora rolno-spożywczego na arenie międzynarodowej.

Od momentu akcesji do UE sektor rolno-spożywczy stał się kluczowym sektorem dla polskiej gospodarki. Wartość sprzedaży do krajów Unii Europejskiej wyniosła w 2013 r. 15,6 mld euro i wzrosła o 12,3% w porównaniu z rokiem 2012 (13,9 mld euro), zaś w stosunku do 2005 r. (czyli pierwszego pełnego roku, kiedy Polska była członkiem UE) sprzedaż ta była wyższa 2,9-krotnie (5,3 mld euro). Udział handlu wewnątrzunijnego od lat oscyluje wokół 75-80%, w 2005 r. było to 74%, a w roku 2013 - 78%. Od lat największym partnerem Polski w handlu artykułami rolno-spożywczymi są Niemcy. W 2005 r. sprzedano na rynek niemiecki towary o wartości 1,8 mld euro, zaś w roku 2013 ich wartość wyniosła 4,5 mld euro, tj. 2,5-krotnie więcej. W ujęciu wartościowym eksportowano głównie takie produkty jak: papierosy, mięso drobiowe, czekoladę i wyroby czekoladowe, mięso wieprzowe, mięso wołowe, wyroby piekarnicze i inne. Wartość eksportu wymienionych wyżej towarów stanowiła ok. 52% ogólnego wywozu towarów rolno-spożywczych z Polski.

Bilans członkostwa Polski w UE w sektorze rolno-spożywczym jest zdecydowanie dodatni, pomimo szeregu niekorzystnych zjawisk dla producentów rolnych m.in. takich jak: zwiększenie barier wejścia na rynek, ograniczenie produkcji i eksportu w wyniku kwotowania produkcji, czy wzrost kosztów administrowania systemami zarządzania i kontroli na rynkach rolnych.

Wstęp

Sektor rolno-żywnościowy to podstawowy dział gospodarki, w którym wytwarza się dobra zaspokajające żywieniowe potrzeby każdego człowieka. W jego składzie znajduje się rolnictwo, które wytwarza żywność oraz sam przemysł spożywczy, który daje możliwość przetwórstwa produktów rolnych i przedłużenia ich przydatności do spożycia. Przy czym należy pamiętać, iż wraz ze wzrostem stopnia rozwoju gospodarczego państwa zmniejsza się znaczenie sektora rolno-żywnościowego w gospodarce narodowej (KUNZEST 1976). Jednocześnie wartość produkcji realizowanej w tym dziale gospodarki wzrasta. Zmienia się także relacja pomiędzy wynikami uzyskiwanymi w rolnictwie i przemyśle spożywym. Znaczenie sektora rolno-żywnościowego w gospodarce narodowej przede wszystkim determinowane jest przez stopień rozwoju gospodarczego danego państwa, zaś w drugiej kolejności wynika ono z wewnętrznej struktury sektora (SZUBA, MRÓWCZYŃSKA-KAMIŃSKA 2014).

W Unii Europejskiej obserwuje się znaczne zróżnicowanie stopnia rozwoju gospodarczego poszczególnych państw (STEC 2008). Może to jednocześnie wskazywać na różne znaczenie sektora rolno-żywnościowego w gospodarkach tych krajów. W krajach, które charakteryzują się lepszą sytuacją makroekonomiczną znaczenie sektora rolno-żywnościowego w całej gospodarce jest mniejsze, a wyniki uzyskiwane przez sektor w dużym stopniu ukształtowane są przez wpływ przemysłu spożywczego. W państwach o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego sektor rolno-żywnościowy ma znaczący udział w gospodarce (SZUBA, MRÓWCZYŃSKA-KAMIŃSKA 2014).

Bardzo ważnym aspektem przy podjęciu tematu o sektorze rolno-spożywym jest handel zagraniczny, który jest jednym z najistotniejszych czynników determinujących wzrost gospodarczy kraju oraz stosunki na arenie międzynarodowej. Wartość światowych obrotów handlowych rośnie dużo szybciej niż światowy produkt krajowy brutto. W konsekwencji następuje systematyczny wzrost udziału handlu zagranicznego w tworzeniu dochodu narodowego (SZAJNER 2012). Na każdym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego handel jest nieodzowny i ma duże znaczenie dla sprawnego funkcjonowania gospodarki. Wymiana towarowa jest czynnikiem pobudzającym proces rozwoju gospodarczego krajów biorących udział w wymianie międzynarodowej i przyczyniającym się do zwiększania ich bogactwa narodowego (PAWLAK, POCZTA 2011). Polskie rolnictwo i przemysł spożywczy po integracji z Unią Europejską w coraz większym stopniu rozwijają się pod wpływem eksportu. Wskaźnik orientacji eksportowej

produkcji w sektorze żywnościowym, który jest relacją wpływów z eksportu do wartości sprzedaży sektora, wzrósł do prawie 20%. Równocześnie krajowy rynek żywności w ok. 16% jest zaopatrywany z importu (SZAJNER 2012). Tak dynamiczny wzrost eksportu nie byłby możliwy bez szybkiego rozwoju przede wszystkim przetwórstwa rolno-spożywczego oraz produkcji zwierzęcej, których dynamika znacznie wyprzedziła tempo wzrostu popytu krajowego. W 2014 r. saldo w polskim handlu zagranicznym ogółem było ujemne i wyniosło minus 2,4 mld EUR (w 2013 r. – minus 2,0 mld EUR), podczas gdy w handlu artykułami rolno-spożywczymi wyniosło plus 6,6 mld EUR (*Polski handel...* 2015).

Z danych na 2014 r. wynika, iż najwyższe przewagi konkurencyjne w handlu wewnątrz wspólnotowym miały, pochodzące z Polski, mięso (głównie wołowina, cielęcina i drób), przetwory mięsne oraz produkty mleczarskie, zaś wśród produktów pochodzenia roślinnego były to warzywa, przetwory z owoców i warzyw oraz wyroby cukiernicze. Na podstawie oceny sumarycznej wnioskuje się, iż grupa produktów o niskim poziomie przewag komparatywnych do 2014 r. to wytwarzane w Polsce owoce (*Dekada...* 2014).

Największym rynkiem zbytu dla krajowych produktów z sektora rolno-spożywczego są rynki krajów członkowskich. Kluczową przyczyną tego zjawiska jest swoboda dostępu do tych rynków dla wszystkich produktów, które spełniają standardy sanitarne i weterynaryjne UE, ale również konkurencyjne ceny. Jednakże, jak wykazują prowadzone badania, dynamiczny wzrost eksportu na rynki UE, uznawany za duży sukces polskiej gospodarki żywnościowej, nie jest nadzwyczajnym osiągnięciem, gdyż znajduje się w ogólnych tendencjach handlu artykułami rolno-spożywczymi (BUŁKOWSKA, ROWIŃSKI 2010). Polska należy do nielicznego grona państw UE o dodatnim saldzie obrotów artykułami, o których mowa, przy czym należy zwrócić uwagę, iż przy 8,8% udziale użytków rolnych naszego kraju w powierzchni gruntów rolniczych UE-27 (stan na 2013 r.), gospodarstwa rolne wytwarzają w Polsce produkcję, której wartość globalna (w cenach bieżących) plasuje polskie rolnictwo na 7 miejscu w Unii Europejskiej za Francją, Niemcami, Włochami, Hiszpanią i Wielką Brytanią (*Polski sektor...* 2014).

Warto również dodać, iż jednym z najważniejszych narzędzi wpływających na handel zagraniczny jest kurs walutowy, spełniający dwie podstawowe funkcje: informacyjną i cenotwórczą. Zmienność kursu walutowego w sposób zasadniczy oddziałuje na opłacalność eksportu. Niemalże kluczowym czynnikiem stymulującym rozwój polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi w ostatnich latach była znacząca poprawa koniunktury na rynku światowym, której wyrazem był dynamiczny wzrost cen większości produktów żywnościowych (SZAJNER 2012).

1. Założenia metodyczne

1.1. Cel i zakres pracy

W dobie niepewności jaka panuje na rynkach światowych, Unia Europejska w znacznie większym stopniu potrzebuje silnej wspólnej polityki rolnej. Zapotrzebowanie na żywność cały czas wzrasta, jednakże zdolności produkcyjnej zagrażają m.in. zmniejszające się zasoby gruntów i wodne, a także zmiany klimatyczne (*Wspólna...* 2013).

W związku z rosnącym znaczeniem WPR podjęto próbę określenia pozycji międzynarodowej sektora rolno-spożywczego oraz wpływu wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej na zmiany jakie dokonały się zarówno w kierunku handlu artykułami rolno-spożywczymi, jak i w jego strukturze towarowej i geograficznej, począwszy od 2004 r., w odniesieniu do sytuacji panującej w Polsce. W wyniku przeanalizowanych danych ustalone zostaną główne kierunki w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi oraz znaczenie polskiego sektora rolno-spożywczego na arenie międzynarodowej.

1.2. Metodyka badań

Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny, przy czym w części teoretycznej zawarte zostały wszystkie kwestie odnoszące się do WPR, zarówno jej zakres, zasady oraz instrumenty jakimi się posługuje w realizacji zamierzonych celów. Podjęto się również omówienia finansów, które są nieodłączną częścią w materializacji podejmowanych działań, przy jednoczesnym uwzględnieniu zmian jakie zachodziły w strukturach WPR od początku jej istnienia.

W części empirycznej narzędziem badawczym, które posłużyło do zebrania wyników i osiągnięcia zamierzonego celu były pozyskane dane statystyczne, zgromadzone z prac naukowych, czasopism naukowych oraz raportów przygotowanych przez odpowiednie organy powołane do śledzenia sytuacji w sektorze rolno-spożywczym, którymi były: Instytut Ekonomii Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Agencja Rynku Rolnego, czy też samo Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Narodowy Bank Polski oraz Główny Urząd Statystyczny. Po gruntownym przeanalizowaniu zebranych danych zostały sformułowane wnioski.

2. Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej

Wspólna polityka rolna (WPR) jest historycznie pierwszą i najważniejszą spośród wspólnych polityk. Pierwsza, bo została ustanowiona 25 marca 1957 r. w art. 32-38 Traktatu Rzymskiego (*Treaty of Rome*) o utworzeniu Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Najważniejsza, z punktu widzenia udziału w budżecie UE, zaangażowania instrumentów interwencyjnych i zakresu suwerenności państw członkowskich przekazanej na poziom Wspólnoty (*Wspólna...2004*).

Priorytetowym celem wspólnej polityki rolnej (CAP – *Common Agricultural Policy*) jest umożliwienie efektywnym rolnikom pozyskania porównywalnie takich dochodów jakie osiąga się w przemyśle oraz zapewnienie konsumentom dostaw żywności w umiarkowanych cenach. Na mocy Traktatu sformułowano pięć celów WPR, które obejmują:

- 1) zwiększenie produktywności sektora poprzez popieranie postępu technicznego, racjonalny rozwój rolnictwa, optymalizację czynników produkcji, zwłaszcza siły roboczej;
- 2) zapewnienie społeczności rolniczej odpowiedniego poziomu życia, poprzez zwiększenie indywidualnych dochodów rolników;
- 3) stabilizacja rynków rolnych (ceny i dochody);
- 4) zapewnienie konsumentom regularnych dostaw żywności;
- 5) zapewnienie godziwych cen żywności dla konsumentów (KRZYŻANOWSKI 2009).

2.1. Instrumenty WPR

Na Wspólną politykę rolną składa się szereg skomplikowanych i powiązanych z sobą instrumentów, które służą realizacji założonych celów i poszanowaniu sformułowanych zasad. Instrumentarium te pogrupowane zostało na dwa filary: I filar – rynkowo-cenowy, realizowany od 1993 r. oraz II filar – społeczno-strukturalny, rozwijany od 1999 r. (*Wspólna...2004*). Art. 44, ust. 1 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/03 mówi, że „każde uprawnienie do płatności na kwalifikujący się hektar daje prawo do otrzymania płatności w kwocie określonej przez uprawnienie do płatności”. Jednakże muszą zostać spełnione pewne podstawowe warunki, odnośnie każdej z grup instrumentów:

- I filar (dopłaty bezpośrednie) – wszelkie wymagania zostaną spełnione oraz we wniosku nie będą znajdowały się świadome bądź nieświadome nieprawidłowości,

a po złożeniu prawidłowo wypełnionego i kompletnego wniosku oraz sprawdzeniu go przez instytucje odpowiedzialne, beneficjent otrzyma na konto należną mu sumę pieniędzy.

- II filar (środki towarzyszące) – pomoc udzielana jest beneficjentowi w formie zwrotu (części) wcześniej poniesionych kosztów kwalifikowanych, po wywiązaniu się z określonych warunków i wymogów¹ oraz po przeprowadzonych kontrolach z pozytywnym wynikiem, w kolejnych etapach oceniania wniosku (SZUMSKI 2007).

2.2. Finansowanie WPR

Wspólna polityka rolna finansowana jest z budżetu UE, kluczowego instrumentu do realizacji założonych celów polityki WPR oraz inwestycji obywateli, która dąży m.in. do poprawy ich warunków życia. Sam budżet UE jest finansowany z zasobów własnych, w których skład wchodzi – cła, zasoby oparte na podatku VAT oraz środki oparte na dochodzie narodowym brutto – i innych dochodów (tab. 1). Z biegiem lat struktura dochodów znacznie uległa zmianie. Począwszy od 1988 r., kiedy to zasoby pochodzące z podatku VAT stanowiły największe źródło dochodu, poprzez kolejne lata kiedy ich znaczenie z roku na rok malało. Obecnie zasilają one budżet w prawie najmniejszym stopniu, czego nie można powiedzieć o zasobach opartych na DNB, które już w 1999 r. nabrały na znaczeniu, by w roku 2013 stać się najważniejszym źródłem dochodów w budżecie UE.

Tabela 1

Struktura dochodów budżetu UE (w %)

Rodzaje dochodów	Lata		
	1988	1999	2013
Zasoby oparte na DNB	10,6	43,2	73,4
Opłaty rolne i cukrowe oraz cła	28,5	16,0	14,3
Zasoby pochodzące z VAT	58,6	35,9	11,3
Pozostałe	2,3	5,0	1,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z www.ec.europa.eu 17.03.2015 r. oraz www.nbp.pl 17.03.2015 r.

W perspektywie lat 2007-2013 wpływy do budżetu UE stanowiły zasoby oparte na DNB (67%). Zmiana ta zaistniała w świetle zasad UE, które jasno mówią o stabilności,

¹ Zapoznanie się z określonymi wymogami przez potencjalnych beneficjentów jest konieczne, gdyż dotyczą one nie tylko okresu przed złożeniem wniosku ale również okresu pięciu lat od otrzymania pomocy finansowej. W niektórych przypadkach wiąże się to m.in. z ograniczeniem prawa do zmiany przeznaczenia określonego przedmiotu czy nawet zbycia nieruchomości.

przejrzystości, prostocie i równym traktowaniu państw będących członkiem UE. Pojęcie *płatnika netto* oznacza, że państwa członkowskie otrzymują mniej pieniędzy w ramach pomocy UE, niż wpłacają do budżetu. Do tego grona zaliczają się tzw. *szóstkę płatników netto*: Wielką Brytanię, Niemcy, Austrię, Francję, Holandię i Szwecję². Od 2002 r. *płatnicy netto* tacy jak Niemcy, Holandia, Austria i Szwecja zmniejszyli swój udział kompensacyjny w spłacie rabatu o 75%, przez co zwiększyli tym samym obciążenie pozostałych krajów Unii (PUŚLECKI i in. 2010). Zaproponowano, by w perspektywie na lata 2014-2020, nowe źródło jakim ma być podatek od transakcji finansowych (PTF), odciążęło wpłaty państw członkowskich oparte na DNB i tym samym, by rozkład wpływów do budżetu UE w 2020 r. kształtował się następująco: bezpośrednie wpłaty państw członkowskich – 40%, PTF – 22,7%, zaś z nowego podatku VAT – 18,1%. Jednakże propozycja ta nie znalazła odzwierciedlenia w rzeczywistości.

Pod wpływem wprowadzanych reform wydatki WPR uległy znacznemu obniżeniu oraz zmieniła się ich struktura. W kolejnych latach polityka rolna i płatności bezpośrednie, które stanowiły 70% wydatków ogółem, ustępowały miejsca coraz to bardziej znaczącemu rozwojowi obszarów wiejskich (rozwój obszarów wiejskich z zaledwie 5% w 1988 r. wzrósł do 11% w 2006 r., zaś w polityce rolnej i płatnościach bezpośrednich wydatki spadły do nieco ponad 45%)³.

Tabela 2

WPR w ramach finansowych na lata 2007-2013

Lata	Polityka rynkowa i płatności bezpośrednie (w tym UE-15 i UE-12)		Rozwój obszarów wiejskich		Razem	
	w mld euro	w %	w mld euro	w %	w mld euro ⁴	w %
2007	43,12	35,70	10,71	8,80	53,83	44,50
2008	42,70	35,40	10,45	8,70	53,14	43,70
2009	42,28	34,80	10,19	8,40	52,46	42,80
2010	41,86	34,20	9,96	8,10	51,82	42,10
2011	41,45	33,70	9,72	7,90	51,17	41,20
2012	41,05	33,10	9,48	7,60	50,53	40,20
2013	40,65	32,00	9,25	7,30	49,90	39,30
Razem	293,11	33,91	69,75	8,07	362,86	41,90

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych pochodzących z www.circa.europa.eu 27.03.2015 r.

² www.cie.gov.pl 10.11.2014 r.

³ www.ec.europa.eu 27.11.2014 r.

⁴ Po cenach stałych z 2004 r.

Kontynuacją ww. programów są ramy finansowe na lata 2007-2013, które zostały przyjęte w 2006 r. Priorytetowe znaczenie nadały one rozwojowi obszarów wiejskich i konkurencyjności, które miały za zadanie tworzenie nowych miejsc pracy (tab. 2).

W omawianej perspektywie finansowej 33,90% (293,11 mld euro) ogólnego budżetu przeznaczono na regulację rynków rolnych i płatności bezpośrednio, zaś na rozwój obszarów wiejskich 8,07% (69,75 mld euro). Z każdym kolejnym rokiem objętym ramami finansowymi nakłady malały, zarówno na rozwój obszarów wiejskich, jak i na wydatki związane z pierwszym filarem WPR (odpowiednio z 10,71 do 9,25 mld euro oraz z 43,12 do 40,65 mld euro), w sumie przeznaczono na nie 362,86 mld euro (41,90%) całości budżetu. Świadczy to o zrealizowaniu zamierzonego celu WPR, wg którego miała nastąpić obniżka kosztów wspólnej polityki rolnej, poniesionych na pierwszy i drugi filar WPR.

2.3. Ewolucja Wspólnej Polityki Rolnej

Wspólna Polityka Rolna przeobrażała się wielokrotnie. Wszelkie zaistniałe zmiany miały na celu poprawę jej funkcjonowania. Często też, były one uwarunkowane modyfikacjami zachodzącymi w gospodarce światowej oraz pod presją państw trzecich (WILKIN 2004). Zmiany te wynikały również z pojawiających się nadwyżek artykułów rolno-spożywczych, którymi dysponowali niektórzy członkowie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG - w jej skład wchodziło początkowo sześć państw: Belgia, Holandia, Luksemburg, Francja, Włochy, Republika Federalna Niemiec)⁵. Ponadto duże znaczenie miał niewykorzystany potencjał produkcyjny, a także dysproporcje w poziomie rozwoju w poszczególnych regionach. W związku z tym rozpoczęto działanie już w pierwszym okresie fuzji rolnictwa, gdzie zniwelowano jedynie te najbardziej niedogodne ograniczenia jak cła i inne opłaty graniczne (ROWIŃSKI 2000).

W roku 1986 Komisja Europejska podpisała Jednolity Akt Europejski, który ustanowił ramy oraz termin ustanowienia rynku wewnętrznego, którego program utworzenia zawarty został w 1985 r. w tzw. Białej Księdze. Akt ten zapoczątkował również proces zmian WPR, począwszy od realizacji działań zmierzających do społecznej i gospodarczej spójności, po harmonijny rozwój Wspólnoty (JURCEWICZ i in. 2007).

---

⁵ W 1973 r. do EWG dołączyły: Wielka Brytania, Irlandia i Dania, w 1981 r.: Grecja, w 1986 r.: Hiszpania i Portugalia, w 1995 r.: Finlandia, Szwecja i Austria, w 2004r.: Litwa, Łotwa, Estonia, Polska, Czechy, Węgry, Słowacja, Słowenia, Malta i Cypr, w 2007 r.: Bułgaria i Rumunia.

Koniecznością stało się ograniczenie osób pracujących w rolnictwie, powołanie do życia gospodarstw o odpowiednim potencjale produkcyjnym oraz zredukowanie powierzchni użytków rolnych. Okazało się, że polityka ta nie kierowała się rozwikłaniem kwestii strukturalnych pojawiających się w rolnictwie i jego otoczeniu. Jednocześnie sprzeciw krajów spoza UE oraz wysokie koszty związane z finansowaniem WPR, stanowiły podstawę do uskutecznienia zmian w zasadach interwencji. Od 1968 r. podejmowano się prób reformowania tworząc Plan Mansholta⁶. W 1985 r. została wydana Zielona Księga, zaś w 1991 r. wcielono Plan Mac Sharry'ego⁷. Ich główne założenia to systematyczne ograniczanie skali i wielkości produkcji przy pomocy modeli rynkowych (deformujących rynek na korzyść wcielenia mechanizmów strukturalnych) (*Ewolucja...* 2004).

Pod koniec lat 60. powstał Plan Masholta, który był pierwszą próbą przystosowania się WPR do tamtejszej sytuacji ekonomicznej. Ów polityk postanowił, iż w związku ze zbyt dużą ilością gospodarstw rolnych oraz niesprawną ich strukturą, należy daną strukturę agrarną poprawić poprzez urzeczywistnianie „zdrowych ekonomicznie” gospodarstw (KISIEL i in. 2008).

Reforma Mac Sharry'ego stanowiła początek zmian systemowych. Naczelnymi środkami, przy pomocy których planowano zrealizować przytoczone cele, były obniżki cen gwarantowanych, wszelkie rodzaje subwencji oraz mechanizm wyłączenia ziemi spod uprawy. Ceny gwarantowane skończyły pełnić funkcję kluczowego stabilizatora dochodów rolniczych. Obecnie dzielą tę funkcję z dopłatami bezpośrednimi z budżetu UE (*Ewolucja...* 2004).

Kolejnym krokiem w reformowaniu WPR był dokument, przyjęty w marcu 1999 r. w Berlinie, zwany „Agenda 2000”⁸. Dokument ten rozszerzał i pogłębiał zakres instrumentów zainicjowanych reformą Mac Sharry'ego, czyli w dalszym ciągu zmniejszał intensyfikację produkcji i wspieranie producentów rolnych, poprzez dopłaty bezpośrednie, działania środowiskowe oraz wynagrodzenia z tytułu prowadzenia działalności gospodarczej na obszarach o niekorzystnych warunkach (SZUMSKI 2007).

---

⁶ Sicco Mansholt – polityk, Przewodniczący Komisji europejskiej w latach 1972-1973 oraz Komisarz ds. Rolnictwa i Rozwoju Wsi w latach 1958-1972.

⁷ Ray Mac Sharry – Komisarz ds. Rolnictwa i Rozwoju Wsi w latach 1989-1992

⁸ *Agenda 2000* – pakiet dokumentów dotyczących m.in. reform WPR, opracowany i przedłożony przez Komisję Europejską, zaakceptowany przez Radę Europejską na szczycie 24-25 marca 1999 r. w Berlinie.

Przedostatni etap ewolucji obejmuje okres od 26 czerwca 2003 r., kiedy to w Luksemburgu, ministrowie państw członkowskich Wspólnoty, przyjęli dokument, który określał instrumenty dotyczące WPR na lata 2007-2013 (SZUMSKI 2007).

Ostatni etap obejmuje okres programowania na lata 2014-2020. Już w 2009 r. Komisja Europejska rozpoczęła rozmowy na temat nowej strategii gospodarczej UE w latach 2010-2020, zaś 3 marca 2010 r. odbył się ostatni szczyt w Brukseli, podczas którego zostały ustalone nadrzędne cele strategii Europa 2020, przy użyciu wszelkich instrumentów jakimi dysponuje UE. W rezultacie można sformułować trzy podstawowe koncepcje ciągłego rozwoju WPR (PUŚLECKI i in. 2010).

- I koncepcja – ograniczenie instrumentarium WPR, polegające na zaniechaniu pomocy dla produkcji rolnej i biopaliw, likwidacji, bądź ograniczeniu I filaru i włączeniu tej części do II filaru, obniżenie standardów europejskich do międzynarodowych standardów WTO, duża elastyczność w doborze instrumentów oraz nienaruszenie zasady wolnej konkurencji pomiędzy krajami lub regionami.
- II koncepcja – wysokie ceny rolne stanowią ważny impuls do stworzenia nowego priorytetu dla polityki rolnej UE. Wariant ten w dużej mierze skupia się na I filarze WPR (płatności bezpośrednie i instrumenty interwencji rynkowej), zaś II filar kładzie nacisk na instrumenty, które oddziałują na gospodarstwa rolne i ich produktywność.
- III koncepcja – pośrednia, proponuje przesunięcie znacznej części środków na II filar, uwzględnia się dualny charakter europejskiego rolnictwa, co oznacza, że małe gospodarstwa zajmą się produkcją niszową i usługami związanymi z ochroną środowiska naturalnego, zaś dużym gospodarstwom komercyjnym proponuje się zestawy instrumentów zależne od świadczonych usług. Ceny europejskie powinny być odzwierciedleniem średniej referencyjnych cen światowych oraz dopłaty bezpośrednie pozostaną znaczącym elementem WPR, lecz zmodyfikowane pod względem ich naliczania, które odnosiłoby się do rodzaju świadczonych przez rolnika usług (PUŚLECKI i in. 2010).

3. Sektor rolno-spożywczy

3.1. Charakterystyka sektora w Polsce

Najważniejszym czynnikiem rozwoju sektora rolno-spożywczego w Polsce był niezwykle szybki rozwój eksportu żywności. Okres członkostwa Polski w Unii

Europejskiej wyróżniał się także systematycznym wzrostem i poprawą wyników handlu produktami rolno-spożywczymi. Pozytywne zmiany dostrzegano już w 2003 r., kiedy to Polska po raz pierwszy stała się eksporterem netto produktów rolno-spożywczych, uzyskując dodatnie saldo obrotów w wysokości 454 mln euro i odnotowując dwucyfrowe tempo wzrostu eksportu i importu. W roku akcesji do UE obroty polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi były prawie 30% większe niż w 2003 r. Dzięki utrzymującemu się wzrostowi wartości zarówno eksportu, jak i importu, obroty handlowe zwiększały się także w kolejnych latach. Wyjątek stanowił jedynie rok 2009, gdy obroty zmalały o ponad 5% w stosunku do roku poprzedniego (*Dekada... 2014*).

Uczestnictwo Polski we wspólnym rynku produktów rolno-spożywczych ujawniło przewagi komparatywne polskich producentów i spowodowało szybki wzrost eksportu rolno-spożywczego oraz znaczącą poprawę salda handlu zagranicznego tymi produktami. Jak już wcześniej wspomniano, polski sektor rolno-spożywczy ma bardzo silną pozycję w bilansie handlu zagranicznego – jego udział w handlu ogółem systematycznie rośnie od 2005 r. Dowodem na to jest fakt, iż w latach 2003-2013 eksport rolno-spożywczy wzrósł pięciokrotnie, tj. z 4,0 do prawie 20 mld euro, a import niemal czterokrotnie, tj. z 3,6 do 14,2 mld EUR (*Polski sektor... 2014*).

Obecnie na tle pozostałych krajów regionu UE-10 Polska jest dominującym producentem i eksporterem towarów rolno-spożywczych. Spośród krajów UE-10 w handlu towarami rolno-spożywczymi porównywalną do Polski nadwyżką w ostatnich latach mogą pochwalić się jedynie Węgry, zaś niektóre z państw regionu pogorszyły swój bilans w handlu rolnym (Czechy, Słowenia Słowacja). Tak dobre wyniki są zasługą zarówno stosowania nowoczesnych technologii przetwórczych i wysokiej jakości surowców, jak produkowania tradycyjnych wyrobów w oparciu o oryginalne receptury. Za sukcesem eksportowym stoi zmodernizowane rolnictwo i sektor przetwórczy, które pod względem nowoczesności wyprzedzają wiele krajów UE (*Polskie 10 lat... 2014*).

Polska żywność zdobywa nowe rynki dzięki współpracy producentów rolnych i przetwórców, ale jednocześnie w konsolidacji tych grup przedsiębiorców tkwią największe rezerwy jeśli chodzi utrzymanie, a nawet rozwój handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi. Koncentracja zarówno produkcji surowców rolnych, jak i ich przetwórstwa, daje większe możliwości finansowe zarówno w zakresie zakupu

nowych technologii, jak i utrzymania wysokiej jakości produktów finalnych oraz poszukiwania nowych partnerów handlowych⁹.

W 2014 r. pod względem wartości eksportowano głównie: mięso drobiowe, papierosy, czekoladę i przetwory zawierające kakao, wyroby piekarnicze (*herbatniki, wafle, itp.*), syropy cukrowe, mięso wieprzowe, mięso wołowe, sery i twarogi, ryby wędzone (*głównie losoś*), pszenicę, jabłka, soki owocowe (*gl. sok jabłkowy*), przetworzone i konserwowane mięso, mleko w proszku, oraz owoce mrożone. Wartość eksportu wymienionych wyżej towarów stanowiła ponad 50% ogólnego wywozu towarów rolno-spożywczych z Polski. Pod względem wartości, najważniejszymi towarami sprowadzanymi do Polski w analizowanym okresie były: mięso wieprzowe, makuchy sojowe, ryby świeże i filety rybne, czekolada i wyroby zawierające kakao, karma dla zwierząt, syropy cukrowe, świnie, tytoń nieprzetworzony, kawa, owoce cytrusowe, wyroby piekarnicze w tym m.in. herbatniki i wafle, sery i twarogi, przetworzone lub zakonserwowane owoce, mleko w proszku, banany oraz wina. Import wymienionych wyżej towarów stanowił prawie połowę całkowitej wartości przywozu towarów rolno-spożywczych do Polski (*Polski handel... 2015*).

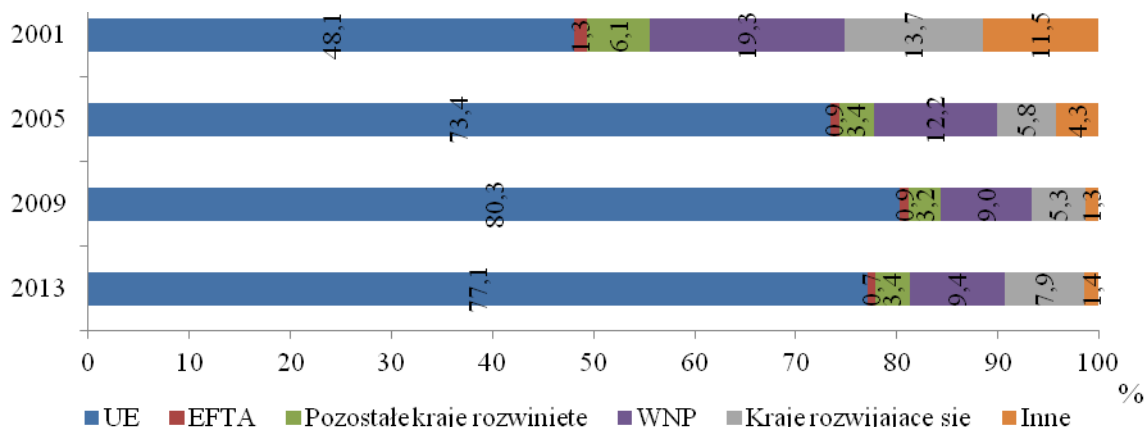
3.2. Wartość i struktura sprzedaży

Eksport polskich produktów żywnościowych jest silnie skoncentrowany w kontekście struktury geograficznej. Polski handel jest bardzo silnie powiązany z rynkiem unijnym. Kluczowym powodem rozpoczęcia takiej sytuacji była akcesja Polski do UE i przyjęcie przez nią Wspólnej Polityki Rolnej. Integracja gospodarcza zakłada swobodny przepływ towarów i usług oraz ludzi na obszarze Wspólnoty. Producenci żywności, która spełnia określone standardy z zakresu bezpieczeństwa zdrowotnego, posiadają nieograniczony dostęp do ogromnego rynku zbytu z ponad 500 mln konsumentów, którzy w większości charakteryzują się wysokimi dochodami i siłą nabywczą

Już przed wstąpieniem Polski do struktur UE była ona niezwykle ważnym partnerem handlowym w zakresie produktów żywnościowych (rys. 1), ale znaczenie krajów unijnych wzrosło znacząco po 2004 r. Dla porównania, w 2001 r. 48,1% eksportu rolno-spożywczego było przeznaczone na rynek krajów UE, a już w 2005 r. odsetek ten wzrósł aż do 73,4%. Udział polskiego eksportu żywności do krajów unijnych oscyluje wokół 80%.

---

⁹ www.minrol.gov.pl/Rolnictwo/ 02.04.2015 r.

Rys. 1. Struktura geograficzna eksportu artykułów rolno-spożywczych z Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Analizy rynkowe 2002-2014*. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

Nastąpiła zmiana kierunku eksportu artykułów rolno-spożywczych z Polski – chętniej w stronę krajów UE. Było to możliwe kosztem eksportu do krajów spoza ugrupowania. I tak np. w 2013 r. porównując do 2001 r. – nastąpił ponad dwukrotny spadek eksportu do krajów Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP) oraz prawie dwukrotny do krajów rozwijających się. Udział krajów WNP w poszczególnych latach uległ bardzo istotnym zmianom, czego główną przyczyną była prowadzona w Rosji polityka handlowa (jako wiodąca z gospodarczego punktu widzenia w tej grupie państw). Rosja stosunkowo często wprowadzała różne ograniczenia w dostępie do swojego rynku, co negatywnie wpływało na wyniki w eksporcie oraz sytuację rynkową i ekonomiczną w poszczególnych branżach (np. mięsnej, owocowo-warzywnej, mleczarskiej). Wydawałoby się, iż Rosja stanie się bardziej przewidywalnym partnerem handlowym po wejściu do WTO i zobowiązaniu się do przestrzegania reguł w handlu zagranicznym określonych przez tę organizację, jednakże na skutek przede wszystkim konfliktu na Ukrainie, w którym aktywnie uczestniczy, sytuacja ta nie ulegała zmianie. Niewielki udział w eksporcie pozostałych krajów rozwiniętych gospodarczo, w tym także EFTA, spowodowany jest w głównej mierze protekcjonistyczną polityką handlową uprzemysłowionych krajów, na którą składają się: wysokie stawki celne i wymagania jakościowe. W związku z tym eksport do Kanady i Stanów Zjednoczonych jest niewielki mimo dużej liczby ludności polonijnej, która stanowi grupę potencjalnych konsumentów¹⁰.

¹⁰ www.arr.gov.pl 25.04. 2015 r.

W strukturze towarowej polskiego eksportu rolno-spożywczego przeważają produkty pochodzenia roślinnego i stanowią one ponad połowę (52,3%) produktów eksportowanych. W latach 2007-2011 ich udział kształtował się średnio na poziomie 55%, przy czym w imporcie produkty te stanowiły ponad 66% wszystkich produktów rolno-spożywczych przywożonych do kraju (tab. 3). Wśród produktów roślinnych eksportowanych z naszego kraju największy udział stanowią owoce i przetwory, cukier i przetwory oraz tytoń i papierosy. W 2011 r. ich udział stanowił odpowiednio 9%, 9,1% i 8,5%. W strukturze importu produktów roślinnych największy udział w 2011 r. miały rośliny oleiste i ich przetwory (13,2%), a także owoce i przetwory (10,6%). W latach 2007-2011 największą dynamikę udziału w eksporcie odnotowano w handlu tytoniem i papierosami. Ich udział zwiększył się z 5,4% do 8,5%. Produkty zwierzęce stanowiły ok. 45% polskiego eksportu produktów rolno-spożywczych. Wśród tej grupy najistotniejsze znaczenie dla polskiego eksportu miały mięso i jego przetwory, których udział wzrósł z 17% do 20,6% w 2011 r.

Tabela 3

Struktura towarowa polskiego handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi (%)

Produkt	2007		2008		2009		2009		2011	
	im	ex	im	ex	im	ex	im	ex	im	ex
Produkty zwierzęce w tym:	23,5	40,6	25,9	40,0	30,2	38,7	29,9	40,1	28,1	40,7
Zwierzęta żywe	1,4	2,5	1,6	2,0	2,2	2,8	2,1	1,9	2,3	1,2
Mięso i przetwory	7,3	17,0	10,7	18,3	12,6	17,8	11,7	18,4	10,6	20,6
Produkty mleczarskie	3,2	11,7	20,5	10,9	3,0	8,1	3,3	9,5	3,8	9,0
Ryby i przetwory	9,1	7,0	8,3	6,5	9,3	7,4	10,1	7,8	9,1	7,5
Pozostałe produkty zwierzęce	2,4	2,3	2,8	2,4	3,1	2,6	2,7	2,4	2,3	2,4
Produkty roślinne w tym:	69,8	54,0	68,0	54,8	63,9	56,6	65,1	55,2	66,3	53,4
Zboża i ich przetwory	8,6	4,8	9,1	4,8	5,6	7,0	5,4	4,8	6,4	5,5
Rośliny oleiste i ich przetwory	10,6	4,3	12,8	3,9	11,8	3,8	11,8	3,5	13,2	3,3
Owoce i przetwory	15,3	11,6	12,8	11,3	11,2	9,5	11,0	,5	10,7	9,0
Warzywa i przetwory	4,5	4,6	4,2	4,7	4,6	4,0	5,7	4,0	4,4	3,6
Grzyby i przetwory	-	2,6	-	2,4	-	2,2	-	2,2	-	2,0
Ziemniaki i przetwory	3,3	1,5	2,0	1,4	2,2	1,4	2,3	1,4	3,0	1,5
Cukry i przetwory	4,6	8,3	4,8	8,3	5,5	8,1	4,9	9,0	5,4	9,1
Kawa, herbata, kakao	6,6	2,3	6,2	2,2	7,5	2,9	7,5	2,5	8,0	3,6
Tytoń i papierosy	3,8	5,4	2,7	6,2	3,4	9,4	4,3	9,8	3,6	8,5
Alkohole	4,0	1,6	3,8	1,6	3,8	1,6	3,4	2,1	3,7	1,9
Wody i napoje bezalkoholowe	1,3	1,5	1,1	1,5	0,8	1,6	0,8	1,5	0,6	1,2
Pozostałe produkty roślinne	7,3	5,6	8,6	6,6	7,5	5,1	7,8	4,9	7,3	4,1
Pozostałe produkty rolno-spożywcze	6,8	5,4	6,1	5,2	5,9	4,7	5,0	4,7	5,6	5,8

Zródło: opracowanie własne na podstawie: Soczewska I., Ginter A. 2013. *Handel międzynarodowy artykułami rolno-spożywczymi w Polsce w latach 2007-2011*. W: Journal of Agribusiness and Rural Development, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce.

W analizowanym okresie spadek udziału eksportu odnotowano wśród produktów mleczarskich z 11,7% do 9%. W strukturze importu produktów zwierzęcych najlepszą pozycję zajmują ryby i przetwory (9,1% w 2011 r.). Systematycznie zwiększa się także udział zwierząt żywych (2,3%), w tym przede wszystkim trzody. Duży import trzody chlewnej i mięsa wieprzowego znacznie utrudnia przełamanie sytuacji kryzysowej w sektorze wieprzowym, którą najlepiej obrazuje utrzymujące się od kilku lat małe pogłowie trzody chlewnej (*Analiza...* 2013).

3.3. Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi

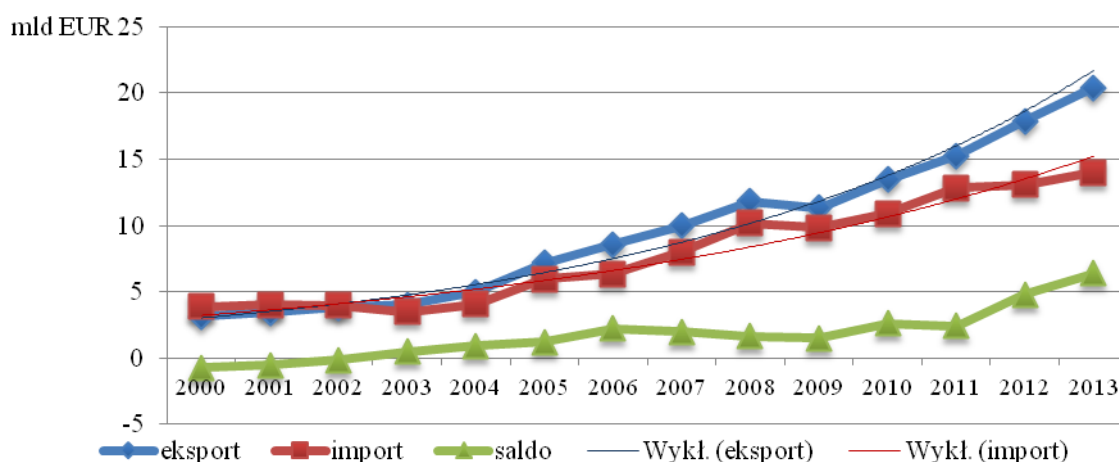
W ujęciu wartościowym, w strukturze handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi, dominują produkty spożywcze. Wyniki handlu tymi produktami decydują o wielkości nadwyżki wymiany handlowej. W ostatnich latach wpływy z ich eksportu stanowiły 85% wpływów z sektora rolno-spożywczego. Udział produktów przetworzonych w imporcie rolno-spożywczym jest również stosunkowo duży (65%) (*Handel...* 2013).

W 2014 r. eksport towarów z Polski wzrósł o 5,2%, osiągając wartość 163,1 mld EUR. Natomiast import wyniósł 165,6 mld EUR i był o 5,5% wyższy niż w roku poprzednim. Czego rezultatem był deficyt obrotów towarowych na poziomie 2,4 mld EUR, czyli o ok. 460 mln EUR wyższy niż w 2013 r. Odnotowano poprawę bilansu w wymianie artykułami rolno-spożywczymi – nadwyżka zwiększyła się o blisko 440 mln EUR, do prawie 6,6 mld EUR (*Ocena sytuacji...* 2015). W 2014 r. udział eksportu produktów rolno-spożywczych w eksporcie ogółem wyniósł 13,1%. Dla porównania, w 2013 r. był wyższy zaledwie o 0,1%. W przypadku udziału towarów rolno-spożywczych w polskim imporcie ogółem, to wyniósł on 8,9%, natomiast w 2013 r. stanowił 9,1% (*Polski handel...* 2015).

Polskie obroty w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi wykazują tendencję wzrostową, wokół której występują wahania (rys. 2). Rynki krajów unijnych otworzyły się dla Polski w chwili jej przystąpienia do UE, gdy zniesiono bariery celne. Znacznie zmniejszyły się koszty handlowe i pozytywnie odzwierciedliło się to w wymianie towarowej.

Integracja przyczyniła się także do wzrostu importu do Polski. Przed akcesją eksport produktów rolno-spożywczych z Polski zwiększał się co roku średnio o 8,2%, natomiast import o ok. 4,8%. Zaistniałe zmiany spowodowały roczny wzrost eksportu przeciętnie o 13,4%, a importu o 12,7%. Polska była importerem netto produktów rolno-spożywczych do 2002 r. Od roku kolejnego stała się eksporterem netto w tym obszarze

i należy dodać, że ciągle wzrasta dodatnie saldo handlowe. Po tej podstawie można stwierdzić, że funkcjonowanie Polski w UE dobrze wpłynęło na wykorzystanie przewag konkurencyjnych.

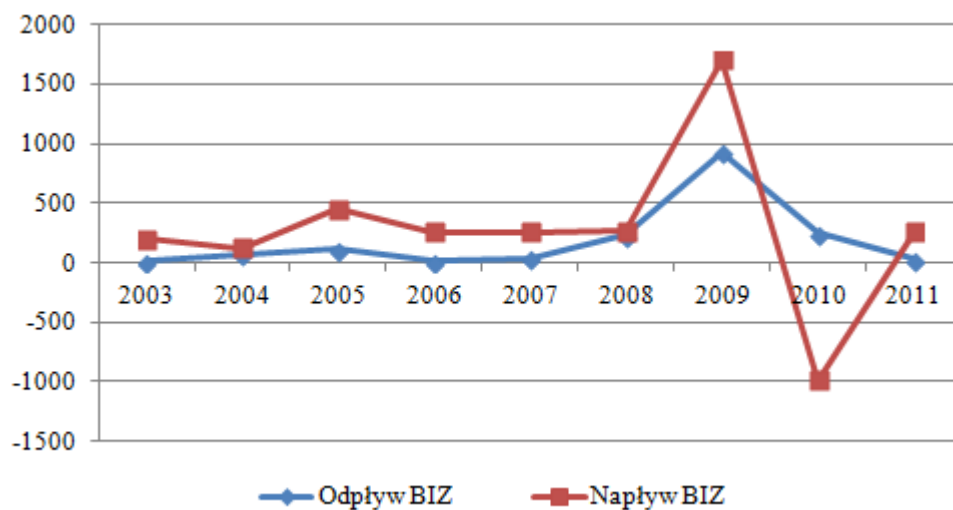
Rys. 2. Tendencje w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi w Polsce w latach 2000-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Analizy rynkowe 2002-2010*. IERiGŻ-PIB, Warszawa oraz *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy 1996-2014*. IERiGŻ-PIB, ARR, MRiGŻ. Numery 3-39, Warszawa.

Analizując przepływy bezpośrednich inwestycji związanych bezpośrednio z sektorem rolno-spożywczym, zarówno w ich odpływie, jak i napływie do 2008 r. nie dostrzega się zasadniczych zmian. Przepływy te były płynne przy czym wartość inwestycji napływających do Polski przewyższała ich odpływ, co skutkowało ujemnym saldem handlowym w danym sektorze. Jednakże warto podkreślić, iż różnica ta nie była tak duża, aż do 2009 r., kiedy to odnotowano bardzo duży skok w obu omawianych kategoriach. Wartość BIZ napływających do Polski wyniosła ponad 1600 mln euro, zaś polskie inwestycje za granicę ukształtowały się na poziomie prawie 1000 mln euro (rys. 3).

Już rok później, czyli w 2010 r., inwestorzy zagraniczni znacznie ograniczyli napływ kapitału na polski rynek, co przełożyło się na osiągnięcie dodatniego salda w bezpośrednich inwestycjach w sektor rolno-spożywczy oraz niewątpliwie przyczyniło się do poprawy sytuacji gospodarczej sektora. Zauważalne zachwianie w przepływie BIZ w latach 2008-2011 dowodzi, iż sektor artykułów rolno-spożywczych jest bardzo wrażliwy na zmiany zachodzące na rynkach zagranicznych, które mogą być spowodowane m.in. wystąpieniem kryzysu gospodarczego. Szczególnie dotyczy to krajów słabiej rozwiniętych, gdzie sektor ten odgrywa istotną rolę dla danej gospodarki. Warto również dodać, że do głównych inwestorów zagranicznych należą: Niemcy, Francja, Dania, Holandia i USA, zaś

do głównych kierunków ekspansji BIZ zaliczamy takie kraje jak: Wielka Brytania, Ukraina, Czechy, Rosja, Norwegia, Słowacja, Węgry i Rumunia (*Bezpośrednie...* 2013).

Rys 3. Napływ i odpływ BIZ w sektorze rolno-spożywczym w Polsce (mln EUR)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Po przystąpieniu Polski do UE znacznie poprawiła się dynamika eksportu żywności z Polski. W latach 2005-2013 odnotowano rokroczny wzrost wartości tego eksportu, z wyjątkiem 2009 r. (tab. 4). Członkostwo w UE wpłynęło bardzo pozytywnie na polski eksport żywności, co odzwierciedla jego wartość 20,4 mld euro w 2013 r. W porównaniu z 2001 r. odnotowano 6-krotny wzrost, a po pierwszym roku Polski w UE – prawie 3-krotny.

Tabela 4

Udział eksportu artykułów rolno-spożywczych w całkowitym eksporcie z Polski (mld EUR, %)

Wyszczególnienie	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eksport artykułów rolno-spożywczych	3,4	7,1	8,5	9,9	11,4	11,3	13,5	15,2	17,9	20,4
Eksport ogółem	40,4	71,7	87,9	101,8	116,2	98,2	120,4	136,7	143,4	152,8
Udział sektora rolno-spożywczego w eksporcie ogółem	8,4	9,9	9,7	9,7	9,8	11,5	11,2	11,1	12,5	13,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rocznik statystyczny handlu zagranicznego 2013*. GUS, Warszawa, 2013. oraz *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Analizy rynkowe 2002-2010*. IERiGŻ-PIB. Numery: 18-32, Warszawa.

W latach 2005-2011 udział sektora rolno-spożywczego w polskim eksporcie odznaczał się względną stabilnością i oscylował wokół 10%. Należy zaznaczyć, że 2009 r. był pod tym względem wyjątkowy, ponieważ pozycja sektora w relacji do eksportu całej

gospodarki wyraźnie umocniła się i wyznaczony udział osiągnął wartość 11,5%. To fakt, który pozwala pozytywnie ocenić sytuację polskiego sektora żywnościowego w okresie globalnego kryzysu gospodarczego. Jego pozycja nie osłabiła się tak bardzo jak w przypadku innych sektorów. W kolejnych latach wartość nieznacznie zmalała. Od 2012 r. wskaźnik ten zaczął się ponownie wzmacniać i już w 2013 r. wyniósł ok. 13,4% (STANKO, MIKUŁA 2014).

Pierwsze lata członkostwa w UE charakteryzowały się nadwyżką obrotów handlowych produktami rolno-spożywczymi. Przyczyną takiego stanu jest m.in. efekt konkurencyjności cen w eksporcie takich artykułów jak: mięso, podroby jadalne, przetwory z mięsa, ryb i owoców morza, przetwory zbożowe oraz pieczywo cukiernicze. W okresie kryzysu gospodarczego w 2009 r. wzrosło znaczenie strategii konkurencyjności niższą ceną (SZCZEPANIAK 2013).

W okresie 2007-2013 r. wartość eksportu z Polski zwiększyła się ponad dwukrotnie – z 9,9 mld do blisko 20 mld euro, a importu wzrosła z 7,9 mld do 14,2 mld euro (tab. 5). Poniżej zaprezentowano najważniejszych partnerów Polski w zakresie handlu towarami rolno-spożywczymi w danym okresie. Głównym odbiorcą polskich produktów żywnościowych są Niemcy. Wysokie miejsca w zestawieniu najważniejszych partnerów od lat zajmują takie kraje, jak: Wielka Brytania, Czechy, Holandia i Włochy. Nie można pominąć również Rosji. Na przestrzeni 2007-2013 r. odnotowano wzrost wartości produktów wysłanych do tego kraju z 4,5 mld do ponad 12,5 mld euro. Tym samym zwiększył się udział eksportu produktów rolno-spożywczych do Rosji w ogólnym eksporcie sektora rolnego – z 4,6 do 3,6% (GRZEGORZEWSKA 2014).

W 2014 r. sytuacja nie uległa większym zmianom. Nadal najwięcej produktów rolno-spożywczych wysłano do Niemiec, a eksport ten stanowił 22,5% wartości całego eksportu rolno-spożywczego. Miejsce kolejne pozostało niezmienione – pozycję utrzymywała nadal Wielka Brytania i udział w eksporcie rolno-spożywczym zrealizowanym w 2014 r. wyniósł w tym przypadku 7,7%. Należy podkreślić, że nieumieszczona w tabeli 2 Francja – utrzymuje wysoką pozycję w rankingu. W 2014 r. znalazła się na trzecim miejscu jeśli chodzi o kierunek polskiego eksportu. W tym właśnie roku sprzedano tam towary o wartości 1,5 mld EUR. Oznaczało to wzrost o 22,5% w porównaniu do poprzedniego roku (w 2013 r. – 1,2 mld EUR) i udział w eksporcie na poziomie 6,9% (*Polski handel...* 2015).

Obroty handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi Polski z wybranymi krajami w latach 2007-2013

Kategoria	Handel zagraniczny (mln euro)							
	ogółem	Niemcy	Wielka Brytania	Czechy	Holandia	Włochy	Rosja	Ukraina
2007								
Eksport	9 942,5	2 525,1	736,2	632,2	582,7	499,6	454,4	250,0
Import	7 922,3	1 482,7	166,3	344,6	723,6	405,1	51,1	120,6
2008								
Eksport	11 421,6	2 810,0	806,7	738,6	700,1	533,3	486,0	422,2
Import	10 088,7	2 172,6	250,3	406,7	890,5	466,0	46,8	221,9
2009								
Eksport	11 277,6	2 561,9	771,4	752,2	685,4	578,0	561,5	311,2
Import	9 111,0	2 041,7	248,5	355,2	401,5	359,2	35,6	170,9
2010								
Eksport	13 507,2	3 081,4	942,7	848,8	764,1	766,3	751,7	353,9
Import	10 921,1	2 374,5	310,7	374,0	970,1	493,3	44,8	209,4
2011								
Eksport	15 507,2	3 457,4	1 044,1	1 022,7	858,3	781,1	805,3	352,9
Import	12 628,2	2 941,0	388,8	454,3	1 079,5	528,6	62,3	363,7
2012								
Eksport	17 891,3	3 920,2	1 326,8	1 116,2	981,8	878,7	1 051,3	498,3
Import	13 557,3	3 070,3	364,9	492,1	1 047,4	556,4	71,2	510,9
2013								
Eksport	19 956,9	4 544,8	1 493,9	1 203,5	1 039,3	1 041,2	1 252,2	457,7
Import	14 219,0	3 169,7	400,0	446,6	1 155,0	560,6	89,8	350,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Analizy rynkowe 2008-2014*. IERiGŻ-PIB, Warszawa.

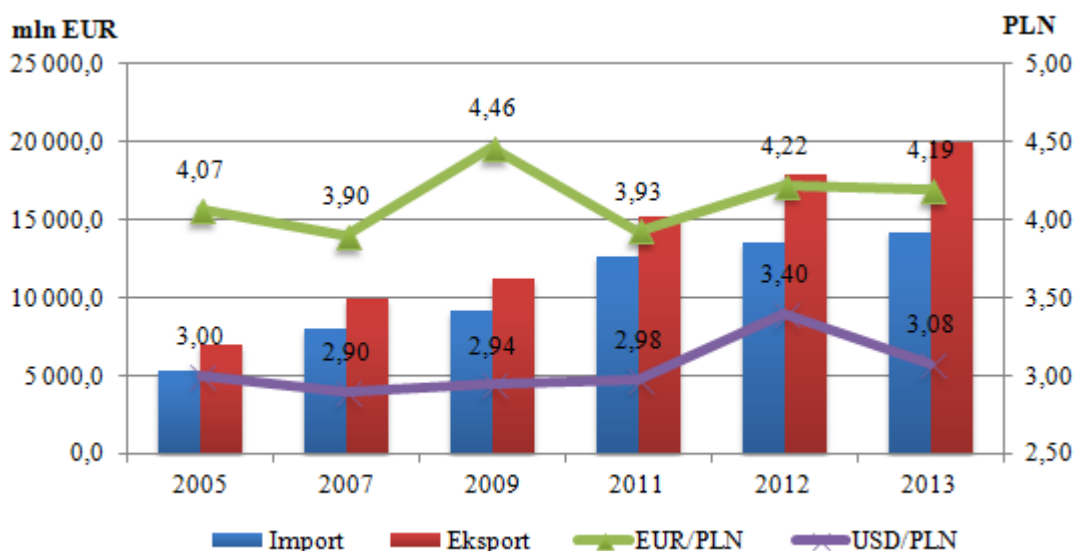
Z przeprowadzonej analizy danych wynika, że Rosja jest ważnym partnerem w wymianie handlowej produktami rolno-spożywczymi, w szczególności dotyczy to eksportu. Znaczna część wybranych artykułów rolnych trafia na rynek rosyjski i ukraiński. Jak pokazały doświadczenia początku 2014 r., stosunki polityczne między poszczególnymi krajami mogą wywierać znaczny wpływ na kondycję polskiego rolnictwa. Decyzje Rosji o utrzymaniu embarga na mięso wieprzowe powodują znaczne straty dla polskiego sektora rolnego. Sytuacja ta nie jest bezpośrednio związana z kryzysem rosyjsko-ukraińskim, ponieważ zakaz importu mięsa wieprzowego wprowadzono jeszcze przed wybuchem kryzysu. Jednak napięte stosunki polsko-rosyjskie nie sprzyjają poprawie tej sytuacji. Podobne wydarzenia mogą mieć miejsce w przypadku eksportu warzyw i owoców, w szczególności jabłek, które w większości trafiają na rynek rosyjski. Wynika z tego, że polscy eksporterzy muszą dywersyfikować kierunki eksportu produktów rolno-spożywczych (*Handel...* 2014).

3.4. Wymiana handlowa a wahania kursu walutowego

Poruszając zagadnienia związane z handlem zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi warto poruszyć kwestię zmienności kursu walutowego i jej wpływu zmiany zachodzące w wymianie handlowej. Na wstępie należy także zaznaczyć, iż możliwość rozwoju handlu międzynarodowego istnieje dzięki możliwości wymiany walut. Gdy takiej możliwości nie było wymiana może przyjąć wyłącznie formę wymiany barterowej, która z reguły jest mniej efektywna.

Czynnikiem decydującym o rozwoju handlu artykułami rolno-spożywczymi jest kurs EUR, który definiuje się jako cenę jednostki pieniężnej innego kraju (w przypadku Polski krajów strefy euro) wyrażoną w walucie krajowej. Zależność między kursem euro a obrotami handlowymi jest obustronna. Jak podają różne źródła kurs walutowy wpływa na import i eksport danego kraju, a z drugiej strony salda bilansu handlowego oddziałują na kurs walutowy. Od wstąpienia Polski do UE kurs euro kształtował się na wysokim poziomie, chociaż charakteryzował się dużą zmiennością (BÓRAWSKI 2015).

Kurs złotego do euro i dolara amerykańskiego, jest podstawowym kursem rozliczeniowym w polskim handlu zagranicznym i wykazywał on istotne wahania, ale z wyraźną tendencją do aprecjacji waluty krajowej, w tym zwłaszcza wobec waluty amerykańskiej. Kurs dolara amerykańskiego w długim okresie znacząco osłabił się także względem waluty unijnej (*Polski handel zagraniczny produktami...* 2012).

Rys. 4. Handel zagranicznych w sektorze rolno-spożywczym w Polsce oraz zmiany kursu walutowego złotówki w stosunku do innych walut w latach 2005-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP oraz GUS

Na rysunku 4 zestawiono zmiany jakie zachodziły w poziomie kursu walutowego dwóch najważniejszych walut z punktu widzenia polskiej gospodarki, a mianowicie euro i dolara. Załączona została również struktura eksportu i importu polskich artykułów rolno-spożywczych, by sprawdzić czy zachodzi jakakolwiek zależność między kierunkami wahań w kursie walutowym a zmianami w handlu zagranicznym w danym sektorze w latach 2005-2013.

Okazuje się, iż większą dynamikę zmian odnotował kurs euro, kiedy to w 2009 r. wzrósł do poziomu 4,46 zł, odnotowując jednoczesny wzrost o ponad 14% w stosunku do 2007 r. Jednakże po dwóch latach, czyli w 2011 r. kurs euro powrócił do poziomu sprzed czterech lat (3,93 zł), by w późniejszym czasie stopniowo się umacniać i powodując jednocześnie deprecjację złotówki oraz przekładając się na większy przyrost eksportu aniżeli miało to miejsce w roku 2011, gdy na skutek aprecjacji złotej ceny polskich artykułów rolno-spożywczych stały się mniej konkurencyjne na rynku europejskim. Kurs dolara amerykańskiego, który wahał się w znacznie mniejszym stopniu niż kurs euro do złotówki, w 2012 r. odnotował najwyższy wzrost do 3,40 zł i jednocześnie wzrósł o ponad 12% w stosunku do roku poprzedniego. Pokazuje to jak silna była deprecjacja polskiego złotego, co nie pozostało bez wpływu na opłacalność transakcji eksportowych do krajów trzecich.

Pomimo dużego zróżnicowania w poziomie kursu walutowego, w Polsce odnotowywano coroczny poprawę wyniku w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi. Eksport polskiej żywności wykazywał systematyczną tendencję wzrostową mimo wyraźnej aprecjacji złotej w przedziałach czasowych 2005-2007 oraz 2009-2011. Podobna sytuacja dotyczyła importu, który także wzrastał, mimo okresowego osłabiania się (deprecjacji) kursu waluty krajowej. Mogło to być zasługą posiadanych rezerw walutowych, a także samej konkurencyjnej ceny jaką proponowali polscy producenci za granicą.

Podsumowanie i wnioski

Wielkość produkcji w polskim sektorze rolno-spożywczym, począwszy od 2003 r. charakteryzuje się systematycznym wzrostem i przekłada się na poprawę wyników handlowych z zagranicą. Dynamiczny wzrost wymiany handlowej, jaki miał miejsce po akcesji do UE był kontynuowany do 2013 r. Impuls wywołany wstąpieniem Polski do struktur UE był bardzo silny i jak się okazało trwały.

Do podstawowych czynników dynamizujących obroty handlowe można zaliczyć: otwarcie rynku pozwalające na swobodny handel z państwami UE, konkurencyjność cenowo-kosztową wywołaną niższymi cenami wielu surowców, niższymi opłatami pracy oraz spadkiem kosztów produkcji. Znaczenie mały również: rozwój i przygotowanie przemysłu rolno-spożywczego do unijnych standardów, wzrost inwestycji bezpośrednich oraz rosnący potencjał przemysłu przetwórczego. Nie można także pominąć kwestii dotyczących wspierania eksportu poza UE ze środków WPR, a także płynnego kursu walutowego. Jednakże przy kursie walutowym należy zaznaczyć, iż mógł on też wpływać na ograniczenie wymiany handlowej w zależności od tego czy złotówka umacniała się czy deprecjonowała.

Pomimo panującego kryzysu gospodarczego oraz niekorzystnych warunków recesji gospodarki światowej, polski sektor żywnościowy nie utracił pozycji na rynku międzynarodowym, osiągniętej w pierwszych latach członkostwa. Przy czym należy podkreślić, iż kryzys światowy nie pozostał bez wpływu na jego dynamikę i w 2009 r. wartość eksportu zmniejszyła się o 1,3% w stosunku do 2008 r. W przypadku udziału produktów rolno-spożywczych w eksporcie ogółem w latach 2007-2013 wzrósł on z 9,8% do 13,1%.

Sektor rolno-spożywczy stał się liderem polskiego handlu. W latach 2003-2013 eksport rolno-spożywczy wzrósł pięciokrotnie, tj. z 4,0 do prawie 20 mld euro, a import niemal czterokrotnie, tj. z 3,6 do 14,2 mld euro.

Głównym kierunkiem eksportu polskich towarów rolno-spożywczych są niezmiennie od wielu lat Niemcy. Eksport ten stanowił 22,5% wartości całego eksportu rolno-spożywczego, zrealizowanego w 2014 r. Miejsce drugie zajmuje Wielka Brytania i udział w eksporcie rolno-spożywczym w 2014 r. wyniósł 7,7%. Tak wysoki udział krajów UE w obrotach handlowych powoduje silną zależność rynku w Polsce od rynku UE. Ma to swoje zalety, ale i stwarza pewne niebezpieczeństwa. Do zalet należy zaliczyć bliskość i dużą pojemność rynku oraz względnie stabilną sytuację. Za niebezpieczeństwo

można uznać to, że jest to rynek nasycony, o niskiej elastyczności dochodowej popytu na żywność. W tej sytuacji możliwości zwiększania eksportu będą ograniczone. Następuje także konwergencja cen surowców, co będzie osłabiać konkurencję cenowo-kosztową. Uwarunkowania te powodują, że dynamika wywozu produktów rolno-spożywczych na rynki krajów UE może ulec osłabieniu.

Zagrożeniem dla polskiego sektora rolno-spożywczego jest niewątpliwie obecny konflikt rosyjsko-ukraiński. W obliczu takiej sytuacji nie powinno się zapominać o wpływie ryzyka politycznego, które jest ważnym elementem kształtującym międzynarodową sytuację polskiego rolnictwa. W wielu przypadkach bowiem Rosja jest głównym odbiorcą polskich artykułów rolnych.

Piśmiennictwo

- AMBROZIAK Ł. 2013. *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w przemyśle spożywczym – inwestycje zagraniczne w Polsce i inwestycje polskie za granicą*. Materiały konferencyjne IERi GŻ-PIB, Kraków.
- Analiza wybranych zagadnień i tendencji w polskiej produkcji i handlu zagranicznym artykułami rolno spożywczymi w 2012 roku*. 2013. FAMMU/FAPA, Warszawa.
- BÓRAWSKI P. 2015. *Tendencje w handlu zagranicznym polskiego sektora mleczarskiego*. Zeszyty Naukowe SGGW, Warszawa.
- BULKOWSKA M., ROWIŃSKI J. 2010. *Pozycja Polski jako eksportera produktów rolno-spożywczych na rynku UE*. IERiGŻ, Warszawa.
- Dekada wspólnej polityki rolnej w Polsce*. 2014. Biuletyn Informacyjny Agencji Rynku Rolnego, Warszawa.
- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w latach 1995-2009*. 2011. Pod red. J. JURCEWICZ A., KOZŁOWSKA B., TOMKIEWICZ E. 2007. *Wspólna Polityka Rolna: zagadnienia prawne*. Wyd. Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- Kierunki wykorzystania płatności bezpośrednich w woj. podkarpackim*. 2012. OT ARiMR, Olsztyn.
- KISIEL R., BABUCHOWSKA K., MARKS-BIELSKA R. 2008. *Wykorzystanie dopłat bezpośrednich przez rolników z województwa warmińsko-mazurskiego*. Wyd. UWM, Olsztyn.
- KOWALSKI A. 2004. *Ewolucja Wspólnej Polityki Rolnej*. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Katedra Agrobiznesu SGH, Warszawa.
- KRZYŻANOWSKI J.T. 2009. *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia*. SGGW, Warszawa.
- KUZNEST S. 1976. *Wzrost gospodarczy narodów. Produkt i struktura produkcji*. PWE, Warszawa.
- PAWLAK K., POCZTA W. 2011. *Międzynarodowy handel rolny*. PWE, Warszawa.
- Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi w 2014 roku (dane wstępne)*. 2015. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi*. 2012. Biuletyn Informacyjny nr 4 Agencji Rynku Rolnego, Warszawa.

- Polski sektor rolno-spożywczy i obszary wiejskie po 10 latach członkostwa w UE – przegląd najważniejszych zmian.* 2014. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- PUŚLECKI Z., KMIĘCIAK R., WALKOWSKI M. 2010. *Wspólna Polityka Rolna w warunkach wzrostu konkurencyjności Unii Europejskiej.* Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa.
- ROWIŃSKI J. 2000. *Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej.* Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, Warszawa.
- SEREMAK-BULGE. *Studia i monografie.* IERiGŻ, Warszawa.
- SZAJNER P. 2012. *Polski handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi.* Biuletyn Informacyjny nr 4.
- SZUBA E., MRÓWCZYŃSKA-KAMIŃSKA A. 2014. *Znaczenie sektora rolno-spożywczego w gospodarkach państw Europy Środkowo-Wschodniej.* W: *Journal of Agribusiness and Rural Development*, Uniwersytet Przyrodniczy, Poznań.
- SZUMSKI S. 2007. *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej.* Wydawnictwa Akademickie Profesjonalne, Warszawa.
- TAŁASIEWICZ M. 2004. *Wspólna Polityka Rolna.* Wyd. Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- WILKIN J. 2004. *Polska wieś po wejściu do Unii Europejskiej.* FDPA, Warszawa.

Źródła internetowe

- www.ec.europa.eu
www.nbp.pl
www.cie.gov.pl
www.ec.europa.eu
www.circa.europa.eu
www.err.gov.pl

Spis tabel

Tabela 1.	Struktura dochodów budżetu UE (w %)	8
Tabela 2.	WPR w ramach finansowych na lata 2007-2013	9
Tabela 3.	Struktura towarowa polskiego handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi (%)	16
Tabela 4.	Udział eksportu artykułów rolno-spożywczych w całkowitym eksporcie z Polski (mld EUR, %)	19
Tabela 5.	Obroty handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi Polski z wybranymi krajami w latach 2007-2013	21

Spis rysunków

Rysunek 1.	Struktura geograficzna eksportu artykułów rolno-spożywczych z Polski	15
Rysunek 2.	Tendencje w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi w Polsce w latach 2000-2013	18
Rysunek 3.	Napływ i odpływ BIZ w sektorze rolno-spożywczym w Polsce (mln EUR)	19
Rysunek 4.	Handel zagranicznych w sektorze rolno-spożywczym w Polsce oraz zmiany kursu walutowego złotówki w stosunku do innych walut w latach 2005-2013	22